

سرمایه‌گذاری در دوره ابتدایی

«اگر پیشرفت و رستگاری جامعه را می‌خواهید،
در دوره ابتدایی سرمایه‌گذاری کنید.»

سخنرانی استاد فقید احمد صافی:
در اولین همایش ملی آموزش ابتدایی
و بزرگداشت استاد دکتر غلامحسین شکوهی

● محمد دشتی*

مقالات و یادداشت‌ها

اشاره

همایش ملی آموزش ابتدایی و بزرگداشت دکتر غلامحسین شکوهی در روزهای پنجم و ششم دی ۱۳۹۴ از سوی وزارت آموزش و پرورش و با همت اداره کل آموزش و پرورش خراسان جنوبی برگزار شد. در این همایش که در شهر بیرجند و در تالار اجلاس دانشگاه پیام نور استان خراسان جنوبی برگزار شد، ضمن بررسی مسائل مرتبط با آموزش ابتدایی در وزارت آموزش و پرورش، از چهره علمی و مقام معلمی استاد دکتر «غلامحسین شکوهی» تجلیل شد. در بخشی از مراسم مذکور زنده یاد استاد احمد صافی سخنانی در زمینه مقام معلم و معلمان ابتدایی و یاد و خاطرات استاد شکوهی ایراد کرد که جالب، خواندنی و راهبردی است. خلاصه‌ای از این سخنرانی در ذیل تقدیم می‌شود.

بسم الله الرحمن الرحيم. خدایا تو را شاکریم که توفیق معلمی نصیبمان کردی!
هر نفسی که فرو می‌رود ممد حیات است و چون برمی‌آید مفرح ذات! پس در هر نفسی
دو نعمت موجود و بر هر نعمتی شکری واجب.

از دست و زبان که برآید کز از عهده‌ی شکرش به درآید
خداوندا تو را شاکرم که از میان نعمت‌های بی‌پایانت، نعمت یادگرفتن، یادگرفتن،
یادگرفتن و تعلیم یافتن را نصیب همه‌ی مردم جهان کردی. خداوندا تو را شاکریم که نعمت
یاددادن، یاددان، یاددادن و معلم شدن در طول حیات و در مسیر زندگی را به همه‌ی ما اعطا
فرمودی. تو را سپاس می‌گوییم که نعمت رشد دادن و رشد یافتن نزد استاد برجسته‌ی تعلیم

E-mail: Dashtipr@gmail.com

* محقق و پژوهشگر حوزه تاریخ تعلیم و تربیت

و تربیت کشور عزیزمان، افتخار همه دانشگاه‌های ایران و افتخار استان انسان‌خیز خراسان جنوبی و شهر بیرجند و قریه خوسف را به ما عنایت کردی. تو را شاکریم که به ما توفیق دادی در مسیر تربیت که مراقبت از جریان رشد انسان‌ها در جهان هستی است، قدم نهیم. خدایا تو را شاکریم که به ما فرصت رشدیافتن و رشد دادن عنایت کردی و تو را شاکریم که به ما فرصت معلم شدن در یکی از بهترین دوره‌های تحصیلی ایران، دوره ابتدایی، نصیب ما فرمودی. شکر و سپاسی که باید به‌واسطه آن گفت: زنده‌باد معلم ابتدایی، ابتدایی، ابتدایی.

□ پنج سال افتخار

از افتخارات من این است که به مدت پنج سال معلم کلاس اول ابتدایی بودم. در سال‌ها خدمت در آموزش و پرورش مسئولیت‌های زیادی داشته‌ام، اما از افتخارات من این است که ۵ سال معلم کلاس اول ابتدایی بودم و به شکرانه این نعمت در همه عمرم فریاد می‌زنم زنده‌باد معلم کلاس اول ابتدایی. واقعاً افتخارم این است که مدتی را در روستا معلم بودم. جایی که محل تحصیل بهترین، عزیزترین و مظلوم‌ترین فرزندان ما در این سرزمین است و باز هم جا دارد که بگویم زنده‌باد معلمین روستایی ایران. کسانی که در دورافتاده‌ترین نقاط و در دل روستاهای ایران، بچه‌ها را از جهل و ظلمت نجات می‌دهند و نسبت به جهان پیرامون خود آگاهشان می‌کنند. مدارس ما در دوره ابتدایی، معلمان، مدیران، به‌ویژه معلمان چندپایه، چندپایه، چندپایه درود بر شما!

زمانی که توفیق پیدا کردم و به زردکوه رفتم، در سرچشمه زاینده‌رود حضور پیدا کردم و در آنجا در هفته‌ی معلم شاهد تلاش عاشقانه و مؤثر معلمان عشایری بودم، فریاد زدم زنده‌باد معلمان عشایری، عشایری، عشایری.

□ شکوهی معلم معلمان ایران!

امروز در این جلسه صحبت از تکریم شخصیت و استادی بزرگ و مایه فخر ایرانیان و به‌خصوص استان خراسان جنوبی است که من هم افتخار می‌کنم بیش از ۴۰ سال قبل و در دانشسرای عالی تهران، دانشجوی این استاد بودم. خوب خاطر من هست که در اولین جلسه استاد به ما روش تدریس ریاضی مبتنی بر آخرین تحقیقات جهانی، مبتنی بر آخرین نظریه‌های روان‌شناسی کودک و مبتنی بر آخرین نظریه‌های رشد می‌آموختند. آن سال‌ها استاد دکتر غلامحسین شکوهی، ریاضی را با یک نگاه دیگری به ما و دیگر دانشجویان درس می‌داد و افق‌های تازه‌ای را برابر چشمان ما گشود. در اولین مرحله از وقتی من لیسانس آموزش ابتدایی گرفتم و دانشجوی دانشسرای عالی تهران بودم، ایشان به کلاس ما آمد و چه قدر قشنگ و زیبا به ما درس می‌داد. استادی با حرارت، با شور، با هیجان، با تمام وجود، پر شور و مخلصانه درس می‌داد و او را معلم معلمان ایران نامیده‌اند. پس زنده‌باد استاد دکتر غلامحسین شکوهی.

باید افتخار کنیم که چنین برنامه‌ای در سطح کشور و در استان خراسان جنوبی در شهر بیرجند برگزار شده است. جلسه و جلساتی این چنینی قطعاً تا حالا بوده است، ولی برگزاری همایشی و یادبودی برای استاد شکوهی با این عظمت و با این تعداد مقالات نادر، بسیار ارزشمند است. پس زنده باد، زنده باد، زنده باد تمام مسئولینی که در تدارک و برگزاری این برنامه تلاش بسیار کرده‌اند.

بیایید به دنیای زیبای کودکی برگردیم!

دوست دارم شما را به دنیای کودکی و زمانی که معلم کلاس اول دبستان بودم، ببرم.

از افتخارات من
این است که
۵ سال معلم کلاس
اول ابتدایی بودم و
به شکرانه این نعمت
در همه عمرم فریاد
می‌زنم زنده‌باد
معلمان کلاس
اول ابتدایی

باید تأکید کرد که
مهارت‌های معلم
ابتدایی، تجربه معلم
ابتدایی و شخصیت
او بسیار مهم است

وقتی روز اول مهر وارد کلاس شدم، نگاهی جمعی و از سر کنجکاو و البته مهر به بچه‌ها انداختم. ناگهان یکی از بچه‌ها بلند شد و با شتاب از کلاس بیرون رفت، در حالی که من نه حرفی زدم و نه صحبتی کردم. این ماجرا مربوط به حدود سال ۱۳۴۴ است که ما آن سال‌ها در کلاس اول دبستان ۲۱ ساعت درس می‌دادیم.

مدیر مدرسه یک مدیر مؤمن، باایمان و از خانواده آیت‌الله‌العظمی بروجردی بود، ایشان در نوبت بعدازظهر من را به دفتر فراخواند و گفت: «صافی، به بچه‌ها محبت کن!» من هم در یک کلام گفتم چشم. شما مدیر من و به جای پدرم هستید و بعد از آن از فردا و هنگامی که وارد کلاس شدم به تمام بچه‌ها محبت کردم. این در حالی بود که من فقط وارد کلاس شدم، نگاه کردم و آن بچه از کلاس من پا به فرار گذاشت و رفت. قصدم این بود که با بیان این تجربه نکته‌ای را به معلمان عزیز بگویم تا بدانند حتی نگاه معلم در وجود دانش‌آموزان مؤثر است و حالا شما حدیث مفصل بخوانید از این مجمل! پس باید دقت داشته باشیم که وقتی یک نگاه، چنین اثری می‌گذارد، رفتار معلم، اندیشه معلم و تخصص معلم چه تأثیر عمیقی می‌تواند بر وجود او داشته باشد!

پس باید گفت و تأکید کرد که مهارت‌های معلم ابتدایی، تجربه معلم ابتدایی و شخصیت او بسیار مهم است، خیلی مهم است. پس زنده‌باد هر کس که برای معلمان ابتدایی ایران مایه بگذارد، فکر کند، پول و اعتبار تخصیص دهد و تخصص و تعهد آنان را افزایش دهد، زیرا هر خیر و صلاح و فلاحی و هر انحراف و کجروی از دوره ابتدایی سرچشمه می‌گیرد. جالب است که سعدی (علیه‌الرحمه) در باب هفتم گلستان و در خصوص اهمیت تربیت، چنین سخن گفته است:

هر که در خردیش ادب نکنند در بزرگی فلاح از او برخواست
چوب‌تر را چنان که خواهی پیچ نشود خشک جز با آتش راست

□ خاطرات خوش کار و زندگی با استاد غلامحسین شکوهی

اگر بخوایم الگو و سرمشقی داشته باشیم، باید ببینیم بزرگان چه گفته‌اند. این همایش به عنوان همایش ملی آموزش ابتدایی، با هدف و قصد بزرگداشت استاد دکتر غلامحسین شکوهی، با چنین شکوه و عظمتی برگزار شده است. حالا باید برویم و ببینیم شکوهی چقدر در مورد ابتدایی حرف زده، چقدر کتاب نوشته و چقدر اثر گذاشته است. خوب یادم هست در زمانی که ایشان رئیس دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران بودند، به من افتخار دادند که بروم آن‌جا تدریس کنم. استاد شکوهی با شناخت و محبتی که به من داشت، گفت صافی بیا و به دانشجویان لیسانس در این دانشکده درس بده که با شور و شوق و افتخار پذیرفتم و خاطرات خیلی خوشی از آن دوران دارم.

ضمن این که من را مسئول کارورزی دانشجویان رشته آموزش ابتدایی کرد و الآن که بعد از حدود نیم قرن به آرشیوهایم نگاه می‌کنم، می‌بینم از مجموعه آثار کسانی که

توصیه من به همه
عزیزان و به‌خصوص
دانشجومعلممان
جدید این است
که کتاب «تربیت و
مراحل آن» به قلم
دکتر شکوهی را
بخوانید

برای آموزش ابتدایی تربیت شدند و کارورزی کردند ۲۰۰۰ صفحه مطلب به یادگار دارم. این ۲۰۰۰ صفحه فقط مربوط به دروس کارورزی کسانی است که در رشته آموزش ابتدایی و در تهران برای کارورزی به مدارس رفتند و نشان می‌دهد که لیسانس آموزش ابتدایی چقدر در نگاه استاد مهم و با اهمیت بوده است. پس زنده باد کسانی که این زمینه را برای تحصیل ما و همه دانشجویان فراهم کردند تا توفیق پیدا کردیم از محضر استاد و اساتیدی همچون ایشان در دانشگاه استفاده کنیم. استاد شکوهی در ابتدای انقلاب اسلامی وزیر آموزش و پرورش و بعد هم رئیس شورای عالی آموزش و پرورش بودند که من هم توفیق دبیری این شورا را داشتم و باور کنید نظم در تمام وجود دکتر شکوهی خانه کرده بود و ایشان در همه امور دقیق و یک الگوی به تمام معنا بود. نظم و دقتی که در حقیقت پیام و وصیت مولایمان علی (ع) بود و در تمام روح و وجود استاد شکوهی جاری شده بود. استاد همیشه به ما سفارش می‌کرد که اولین قدم باید رعایت تقوای الهی باشد. خود استاد بسیار پرهیزکار و منظم بود و نظم فکری ایشان در کارهایش خیلی نمود داشت و به‌همین دلیل به مرحله عمل می‌رسید و این ویژگی ایشان بسیار ارزشمند بود. در مقام عمل و زمانی که مسئولیتی بر عهده داشت، بسیار دقیق رفتار می‌کردند، به عنوان مثال هر نامه‌ای را که می‌خواست امضا کند با دقت می‌خواند و بعد از مطالعه دقیق و در صورت صحت و لزوم امضا می‌کرد. استاد بسیار عمیق، تأثیرگذار و زیبا می‌اندیشید و بحث می‌کرد. سفارش‌ها و توصیه‌های ایشان فوق‌العاده اثربخش بود، تا جایی که دکتر شکوهی فقید را به یک نظریه پرداز تعلیم و تربیت جهانی تبدیل کرده است.

کتاب‌ها و آثار دکتر شکوهی، منابع ارزشمندی است که کهنه نمی‌شوند!

توصیه من به همه عزیزان و به‌خصوص دانشجومعلممان جدید این است که کتاب «تربیت و مراحل آن» به قلم استاد را بخوانید، کتابی که استاد در آن نظریات کانت را ترجمه کرده است و تا سال‌های اخیر بیش از ۲۲ بار به چاپ رسیده است. متنی حرفه‌ای در زمینه تعلیم و تربیت که هرکس می‌خواهد در حوزه تعلیم و تربیت گام بگذارد، باید از این دست کتاب‌ها بخواند. این را هم بگوییم با این که من دانشجوی استاد و سال‌ها در خدمتش بودم، ولی از روزی که دوستان اطلاع دادند و دعوت کردند تا در این همایش شرکت کنم، نشستم و دوباره کتاب‌های ایشان را برای چندمین بار خواندم و یا حداقل تورقی کردم. نکته‌ای که منحصر به من و شاگردان و دوستان استاد نیست و شما در همین بحث کارگاه‌ها و سمینارها می‌بینید که اندیشمندان، محققین و دانشمندان برجسته کشور در مورد آقای شکوهی تحقیق کرده و برای شما از استاد و آموزه‌های متعدد ایشان حرف زدند. نکته‌ای که همه بر آن اشتراک نظر داشتند این بود که همه معتقدند کتاب‌های درسی استاد برای یک میلیون و صد هزار معلم ایران، برای ۱۰۵ هزار مدیر مدرسه و برای هزاران کارشناس علوم تربیتی مفید است و باید تدریس شود.

دلیل چنین توصیه و اشتراک نظری چیست و چرا این حرف گفته می‌شود؟ برای

دکتر شکوهی
بارها و با دلی عاشق
می‌گفت:
دشوارترین کارها
تعلیم و تربیت
کودکان است

این‌که آثار استاد بدون استثنا و همگی فوق‌العاده و برای اندیشمندان و دانشجویان تحول آفرین است.

استاد شکوهی انسان را در شش بُعد و جهت مورد بررسی قرار می‌دهند. بعد اول: رشد جسمانی، بعد دوم: رشد عاطفی و ابعاد دیگر. من در ادامه سختم و در قالب پیامی شعرگونه پیام بچه‌های دبستانی را برای شما می‌خوانم. پیامی که ببینید آن‌ها با جثه کوچک و قلب‌های بزرگ خود چه حرف‌هایی با ما، پدر و مادرها و معلمانشان دارند. آن‌ها که صادقانه می‌گویند: ای پدر، ای مادر، ای معلم دوستت داریم و دوستان داشته باشید. من به رفتار شما می‌نگرم، ناظر اعمال شما هستم و همه‌ی کارهای شما الگوی رفتار من است. ای پدر، ای مادر، ای معلم، ای مدیر، اگر اشتباهی از من سرزده، لطفاً آن را بزرگ و گاه را کوه نکنید! نخ مو را می‌نامید طناب! یادتان باشد من هم انسانم! ارزش و آرزو دارم. اما پیام شعرگونه کودکان به ما بزرگ‌ترها:

ای پدر، ای مادر
من به رفتار شما می‌نگرم
عمل و کار شما الگوی رفتار من است
نه چنان می‌شوم آخر که شما می‌خواهید
وضع من بسته به رفتار شماست
ای پدر، ای مادر دیده‌ام ناظر اعمال شماست

و همین است که دکتر شکوهی بارها و با دلی عاشق و خواستار کودکان می‌گفت:
دشوارترین کارها تعلیم و تربیت کودکان است.

مطلبی را که شاعر بسیار زیبا گفته و سروده است:

درس معلم ار بود زمزمه‌ی محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گریز پای را

□ فکر شنبه تلخ دارد جمعه اطفال را!

معلم وقتی که
می‌خواهد به کلاس
درس برود، باید
بگوید: «اللهم انی
اعوذبک من علم
لا ینفع!»

خاطرم هست در یک روز تابستانی سرم گرم بود و در حال نوشتن کتابی برای معلمان بودم. مادر همسرم هم حضور داشت و پرسید احمد چه کار می‌کنید؟ گفتم دارم کتاب در مورد معلمان ابتدایی به نام سیمای معلم و در زمینه شخصیت معلم‌ها، تجربیات معلمان روستایی و شهری می‌نویسم. ایشان گفت می‌شود من مطلبی بگویم و شما در آغاز کتاب این مصرع را بنویسید. گفتم: بفرمایید! ایشان هم این مصرع معروف را به زیبایی خواند و گفت: بنویسید «فکر شنبه، تلخ دارد جمعه اطفال را!» پرسیدم دلیل شما برای انتخاب این شعر چیست؟ آن بانو با مهربانی نکاتی را گفت که آن را این گونه به زبان نوشتار در آورده‌ام: «ما کودکان پر جنب‌وجوش و خروشییم، گرم و با محبتیم، صریح و صادقیم، پاک و پاکیزه‌ایم، بالنده‌ایم، خلاقیم، مبتکریم، آیا ما را می‌شناسید؟ ما آماده برای پیشرفت آماده هستیم، ما مهیا برای یادگرفتن هستیم، ما دارای استعدادهای متعدد هستیم، آیا خلاقیت و هوش ما را به رسمیت می‌شناسید و ...»

و همین است که اگر به نیازها و ویژگی‌های بچه‌ها، به ظرفیت و توان آنان توجه نداشته باشیم، واقعاً فکر شنبه تلخ دارد جمعه اطفال را! حالا و هنوز هم باید از خودمان پرسیم که چرا این شعر مصادیق بسیاری در بین بچه‌ها دارد؟ پاسخ آن خیلی سخت نیست، وقتی معلم مهربان نیست، کارش را بلد نیست و با وجود ظریف و در عین حال پیچیده بچه‌ها آشنایی ندارد، شنبه برای آنان تلخ خواهد شد. وقتی می‌خواهد تدریس کند و بلد نباشد، شنبه تلخ می‌شود، وقتی تکلیف زیاد و خارج از توان و میل بچه‌ها باشد شنبه تلخ خواهد شد و

پس معلمان ابتدایی ما در عین حال که کارشان بسیار با ارزش است، تکالیف زیاد و مهمی هم دارند. همین است که توصیه شده است، معلم وقتی که می‌خواهد به کلاس درس برود، باید بگوید: «اللهم انی اعوذبک من علم لا ینفع!» و تکرار کند که خدایا به تو پناه می‌برم که به کلاس بروم و حرفی بزنم که سودی داشته باشد، خدایا به تو پناه می‌برم که نکند، کارم را بلد نباشم و این بچه‌های معصوم را گمراه کنم. حالا سؤال این است که واقعاً چه کسی می‌تواند معلم خوبی برای بچه‌ها، آن هم بچه‌های ابتدایی باشد؟ از نگاه و نظر استاد بزرگ تعلیم و تربیت، یعنی آقای دکتر غلامحسین شکوهی، معلمی موفق است که صاحب‌نظر، متخصص و عالم به وجود و نیازهای بچه‌ها باشد و با تمام وجود بخواهد به آنان خدمت کند. همچنان که آن چهره ماندگار تعلیم و تربیت اعتقاد داشت: «اگر پیشرفت و رستگاری جامعه را می‌خواهید، در دوره ابتدایی سرمایه‌گذاری کنید». شکوهی معلمی است که ما به او افتخار می‌کنیم و باز هم فریاد می‌زنیم زنده باد معلم و زنده باد معلمان ابتدایی.